

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНЦІЯ», «КОМПЕТЕНТНІСТЬ», «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА»

THE ESSENTIAL CHARACTERISTIC OF THE CONCEPTS “COMPETENCE”, “PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE TEACHER OF MUSIC ART”

У статті висвітлено сучасні підходи до визначення сутності понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність учителя музичного мистецтва». На основі аналізу наукової та психолого-педагогічної літератури сформульовано авторські дефініції зазначених концептів. З'ясовано, що компетенція (результат освітньої підготовки) є основним структурним компонентом компетентності (характеристики особистості). Основна увага зосереджується на змісті професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва як системи універсально-педагогічних і фахово-музичних компетентностей. Зазначається також, що інструментально-виконавська діяльність – ключовий напрям підготовки педагогів-музикантів у закладах вищої освіти.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність учителя, інструментально-виконавська діяльність, професійна компетентність учителя музичного мистецтва.

В статье определены современные подходы к характеристике сущности понятий «компетенция», «компетентность», «профессиональная компетентность учителя музыкального искусства». На основе анализа научной и психолого-педагогической литературы сформулированы авторские дефиниции обозначенных концептов. Выяснено, что компетенция (результат образовательной подготовки) является главным структурным элементом компетентности (характеристики личности). Основное внимание автора сосредоточено на содер-

жании профессиональной компетентности будущих учителей музыкального искусства как системы универсально-педагогических и профессионально-музыкальных компетентностей. Также автор акцентирует внимание на том, что инструментально-исполнительская деятельность является ключевым направлением в подготовке музыкальных педагогов в учреждениях высшего образования.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность учителя, инструментально-исполнительская деятельность, профессиональная компетентность учителя музыкального искусства.

The article highlights modern approaches to the definition of the concepts “competence”, “competence”, “professional competence of the teacher of musical art”. Based on the analysis of scientific and psychological-pedagogical literature, the author’s definition of these concepts are formulated. It is found that competence (the result of educational preparation) is the main structural component of competence (characteristics of the individual). The main attention focuses on the content of professional competence of future teachers of musical art as the universal system of pedagogical and professional musical competencies. It is also noted that instrumental-performing activity is a key area for the training of musicians- teachers in the institutions of higher education.

Key words: competence, professional competence of the teacher, instrumental-performing activity, professional competence of the teacher of music art.

УДК 378:373.091.12.3-051

Яловський П.М.,

аспірант кафедри педагогіки та психології

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Безносюк О.О.,

канд. пед. наук, професор кафедри педагогіки та психології

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна освітня парадигма, віддзеркалюючи трансформаційні та глобалізаційні процеси, які відбуваються у соціумі, перебуває на етапі модернізації. Сьогодні пріоритетним завданням вищої освіти визначено підготовку професійно компетентного фахівця, зокрема вчителя музичного мистецтва, котрий володіє набором необхідних життєвих і професійних компетентностей, ґрунтовно знає свій предмет, здатний до постійного самовдосконалення, готовий до інновацій і суспільних змін. Один із ефективних засобів вирішення окресленої проблеми – перебудова освітньої парадигми на засадах компетентнісного підходу, умовою успішної реалізації якого є досягнення консенсусу в трактуванні ключових понять і термінів, визначенні їх сутності та змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До питань модернізації освітньої парадигми на засадах компетентнісного підходу звертається

низка вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких І. Бех, Н. Бібік, І. Зимня, І. Зязун, В. Краєвський, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський та ін. Ключові поняття компетентнісного підходу стали об'єктом аналізу та вивчення Н. Бібік, В. Введенського, М. Головань, І. Драча, О. Дубасенюк, І. Зимньої, Е. Зеєра, К. Ландерберга, Д. МакКлеланда, О. Маруцак, Дж. Равена, Ю. Татура та ін. Різні аспекти проблеми формування і розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва висвітлені у працях сучасних дослідників, серед яких Л. Гаврілова, Л. Масол, М. Михаськова, Н. Мурована, О. Олексюк, Л. Пастушенко, І. Полубоярина, Т. Руденька, Цзян Хепін, Н. Юдзіонок та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на численні наукові дослідження у сфері компетентнісно зорієнтованої освіти, досі не подолано різноголосся стосовно розуміння сутності, змісту й осо-

бливостей співвідношення термінів «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність учителя». Подальшого наукового осмислення потребує проблема формування професійної компетентності майбутніх педагогів-музикантів у закладах вищої освіти.

З огляду на це **метою статті** є аналіз сучасних підходів до трактування понять «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність учителя музичного мистецтва» та формулювання на цій основі авторських дефініцій зазначених концептів.

Виклад основного матеріалу. Рівень професіоналізму сучасного вчителя визначається рівнем сформованості у нього системи необхідних компетентностей і навиків їх практичного втілення у педагогічній діяльності. За таких умов компетентнісний підхід є основоположним у підготовці майбутніх учителів, оскільки переміщує акценти з процесу акумулювання визначених змістом освіти знань, умінь і навичок у сферу формування та розвитку здатності практично і творчо діяти в різних ситуаціях. З погляду мистецької педагогіки, результатом впровадження компетентнісного підходу є професійно компетентний учитель музичного мистецтва, котрий володіє набором ключових фахово-музичних компетентностей; шукає дієві способи самовдосконалення і шляхи творчої самореалізації, самоствердження у кар'єрі та соціумі; спроможний усвідомлювати музику як явище суспільного життя та використовувати її в художньо-виховній роботі зі школярами.

Ключовими категоріями компетентнісного підходу є поняття «компетенція» і «компетентність». Для визначення їх сутності, змісту, особливостей співвідношення проаналізуємо довідкову літературу та праці сучасних вітчизняних і зарубіжних авторів.

«Компетенція» (з лат. *comperio* – дізнаватися, бути обізнаним) – добра обізнаність із чим-небудь [12, с. 874].

Більшість учених (Т. Байбара, Н. Бібік, М. Головань, К. Пономарьова, Г. Селевко, А. Хуторський та ін.) характеризують компетенцію як певний освітній результат, наперед задану суспільну вимогу (норму) до освітньої підготовки особистості. Слушними з цього приводу є міркування І. Зимньої, котра стверджує, що компетенції актуалізуються в діяльності, тобто є «внутрішнім когнітивним утворенням зі знань і програм їх реалізації, способів та алгоритмів діяльності» [7].

Невід'ємним компонентом змісту освіти Т. Байбара й А. Хуторський визначають «освітні компетенції» – «вимоги до освітньої підготовки, які виражаються сукупністю взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навиків і досвіду діяльності учня щодо певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно

та соціально значущої продуктивної діяльності» [19, с. 1].

Отже, компетенція – результат освітньої підготовки, що забезпечує здатність особистості до успішного виконання певних завдань засобами здобутих у процесі навчання знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, досвіду.

Деякі науковці поняття «компетенція» ототожують із концептом «компетентність». На думку Е. Зеєра, А. Павлової та Е. Симанюк, компетенція – інтегральний результат освіти, здібність, яка дозволяє індивіду вирішувати певні проблеми засобами сформованої системи дій [6, с. 53–54].

Ми погоджуємося із більшістю дослідників (Н. Бібік, І. Зимня, І. Зязун, Г. Селевко, А. Хуторський та ін.), котрі розмежують поняття «компетенція» та «компетентність». Компетенції – це сформовані в процесі навчання знання, вміння і навички, а компетентність – більш широке утворення, яке передбачає володіння системою компетенцій (особистісне ставлення до них і до предмета діяльності та вміння їх практичного застосування у процесі професійної діяльності). За таких умов компетенції є основними системоутворюючими компонентами компетентності.

Проаналізуємо поняття «компетентність» і сформулюємо авторську дефініцію зазначеного концепту.

Компетентність (від. лат. *competo* – відповідний, підходящий) – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [16]. Компетентна особистість – авторитетний, обізнаний у певній галузі фахівець [13].

У наукових дослідженнях сучасних учених висвітлено різні підходи до трактування концепту «компетентність». І. Зимня, О. Марущак, Ю. Татур, А. Хуторський та ін. розглядають компетентність крізь призму особистісних якостей. Так, у працях І. Зимньої згадане поняття визначається як інтегративна якість особистості, що виявляється у професійній діяльності, взаємодії з іншими членами суспільства та під час розв'язання різних завдань. Дослідниця висвітлює структуру компетентності як єдність трьох рівнів: інтелектуальних дій (аналізу, синтезу тощо), системи особистісних якостей людини (креативності, цілеспрямованості та ін.) і компонентного складу компетентності (знань, вмінь, досвіду, ціннісних орієнтацій, емоційно-вольових якостей, готовності до практичного втілення компетентності в різних ситуаціях) [7].

А. Хуторський під компетентністю розуміє «систему особистісних якостей учня (ціннісно-смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності в соціальній та особистісно-значущій сферах» [19]. За О. Марущак, компетентність є інтегрованою якістю особис-

тості, яка визначає здатність успішно здійснювати професійну діяльність на основі комплексу здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, цінностей і ставлень [10, с. 107]. На думку Ю. Татура, компетентність як інтегральна властивість особистості поєднує в собі знання, уміння, ціннісно-сміслові уявлення про зміст і результати діяльності та позитивну мотивацію до виявлення компетентності [18].

Ми поділяємо позицію І. Драча, який характеризує компетентність як «складну інтегровану характеристику особистості, що зумовлює його здатність до реалізації власного потенціалу для успішної діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи соціальну значущість і особистісну відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення в умовах динамічності світу» [5, с. 36]. Вчений переконаний: компетентність – результат саморозвитку особистості та набуття індивідом когнітивного, предметно-практичного й особистісного досвіду.

У працях британського психолога Дж. Равена висвітлено таку дефініцію концепту «компетентність»: «специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії у певній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, уміння, способи мислення, а також відповідальність за свої дії» [17, с. 187–195]. Бути компетентним, на його думку, означає володіти набором компонентів емоційної та знаннєвої сфери, котрі утворюють компетентність.

Українські вчені І. Бех і Н. Бібік аналізують компетентність у контексті освітньої підготовки особистості. І. Бех вважає, що життєві компетентності утворюються внаслідок трансформації навчальних здобутків – знань і вмінь [1]. На думку Н. Бібік, компетентність є метою освіти, інтегрованим її результатом, що поєднує знання, вміння і досвід діяльності [2, с. 51].

Спільну позицію європейських науковців стосовно трактування поняття «компетентність» висвітлено у глосарії освітнього європейського проекту TUNING: «компетентність – це динамічне поєднання когнітивних і мегакогнітивних умінь, навичок, знань, розуміння, міжособистісних, розумових та практичних умінь і навичок, етичних цінностей» [3].

Отже, проаналізувавши значний масив наукової літератури, під компетентністю ми розуміємо складну інтегровану характеристику особистості, яка передбачає ефективне використання відповідних компетенцій для успішної самореалізації в соціумі та, зокрема, у професійній діяльності.

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях компетентності поділяються на ключові, базові (реалізуються на міжпредметному змісті), загальнопредметні (галузевого значення) та предметні (формується в межах окремих навчальних дисциплін). Сьогодні існує чимало поглядів на форму-

лювання та визначення ключових компетентностей. Вітчизняні вчені, опираючись на дослідження європейських колег, пропонують такий перелік ключових компетентностей: громадянська, комунікативна, уміння вчитися, соціальна, загальнокультурна, інформаційно-комунікаційна [2, с. 54].

Для успішного здійснення музично-виховної діяльності у загальноосвітній школі вчитель музичного мистецтва повинен володіти системою універсально-педагогічних і фахово-музичних ключових компетентностей, які, на думку Н. Мурованої та І. Полубояриної, утворюють зміст професійної компетентності педагога-музиканта [16]. Розглянемо детальніше сутність професійної компетентності вчителя музичного мистецтва.

Професійна компетентність учителя як одна з ключових категорій компетентнісного підходу стала предметом вивчення когорти дослідників, серед яких І. Драч, О. Дубасенюк, І. Зязун, В. Каплінський, Л. Карпова, Н. Кузьміна, В. Лозова, А. Маркова, О. Савченко та ін. На думку І. Драча, професійна компетентність педагога – «здатність до виконання педагогічної діяльності на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, цінностей і значущих особистісних якостей, міра й основний критерій відповідності її вимогам» [5, с. 66].

Науковець Л. Карпова під професійною компетентністю вчителя розуміє атрибут професіоналізму, інтегративне особистісне утворення із теоретичних знань, практичних вмінь, особистісних якостей і досвіду, що зумовлюють готовність учителя до здійснення педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації. Її структуру вчена вибудовує на основі праць Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, А. Щербакова та інших дослідників як єдність трьох сфер: мотиваційної (мотивів, орієнтацій), операційно-технологічної (знань, умінь, навичок) і сфери самореалізації (самосвідомості) [4, с. 52].

У колективній монографії «Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: досвід теорії та практики» (Н. Авшенюк, Т. Десятов, Л. Дяченко, О. Постригач, Л. Пуховська, О. Сулима) професійна компетентність учителя розглядається як ключова характеристика діяльності фахівця, утворена такими складовими частинами, як: особистісна (етичні та соціальні позиції й установки, риси особистості спеціаліста), когнітивна (система педагогічних і предметних знань) та операційно-технологічна (методи, технології, способи педагогічної взаємодії, методи навчання). Головною характеристикою рівня професіоналізму вчителя визначено педагогічну компетентність [9, с. 24–25].

Професійно-педагогічна компетентність, на думку І. Зязуна, – це «готовність і здібність людини професійно виконувати педагогічні функції згідно

з прийнятими у суспільстві нормами та стандартами». Її зміст, як зазначає вчений, поєднує знання (предмета, методики його викладання, педагогіки та психології), рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно значущі якості [8].

Отже, професійна компетентність учителя – інтегративне особистісне утворення, яке поєднує сформовані у процесі фахової підготовки знання, вміння, навички, досвід, особистісні якості та дозволяє на високому професійному рівні здійснювати навчально-виховну діяльність.

Професійна компетентність учителя музичного мистецтва в узагальненому вигляді розглядається дослідниками як система загальнопедагогічних і фахово-музичних компетентностей. Н. Мурована й І. Полубоярина схарактеризовують професійну компетентність вчителя музики як інтегративне утворення, що поєднує знання, уміння, досвід, музичні здібності, мотивацію й особистісні якості та проявляється через готовність до педагогічної і творчої діяльності у загальноосвітній школі [15, с. 9]. На думку Л. Гаврілової, професійна компетентність вчителя музики – інтегральна якість особистості, утворена психолого-педагогічною, фахово-музичною та інформаційно-комунікаційною компетенціями [4, с. 90]. На переконання Цзян Хепіна, професійна компетентність майбутніх учителів музики є «здатністю випускника ЗВО успішно виховувати школярів як просвічених музичних аматорів, яка досягається на основі єдності та взаємозв'язку умотивованості студентів, їхньої цілеспрямованої когнітивно-операційної та професійно-особистісної підготовки, сформованих навичок самостійної навчальної діяльності за методичним, педагогічно-просвітницьким і виконавчим напрямками викладацької діяльності» [20, с. 7].

Науковці О. Горбенко і Т. Пляченко, розглядаючи професійну компетентність педагога-музиканта, у її структурі базовою визначають інструментально-виконавську компетентність – «інтегровану професійно-значущу особистісну якість, що виявляється у здатності вчителя музичного мистецтва до художньої інтерпретації й творчого самовираження в різних видах музично-виконавської діяльності» [14]. Ми погоджуємося з дослідниками, що володіння одним або декількома музичними інструментами є невід'ємною частиною професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. За таких умов інструментально-виконавська діяльність – ключовий напрям підготовки студентської молоді на музично-педагогічних факультетах закладів вищої освіти.

Очевидно, що процес фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у ЗВО спрямований на вимоги школи. Нинішня стратегія реформування шкільної ланки освіти, закладена у концепції «Нова українська школа», побудована

на формуванні у школярів десяти ключових компетентностей, однією з яких є обізнаність і самовираженість у сфері культури. Оволодівши цією компетентністю, випускник загальноосвітньої школи повинен розуміти власну національну культуру та поважати культуру інших. Тому в системі особистісних якостей сучасного педагога-музиканта повинні бути загальнокультурний ерудизм; розуміння художньої мови музичного, хореографічного, театрального, екранного мистецтва; любов до народної та професійної музичної культури; шана й повага до культури і мистецтва інших народів тощо.

Отже, під професійною компетентністю учителя музичного мистецтва ми розуміємо інтегративне утворення, яке поєднує особистісні якості, досвід, цінності, знання, уміння і навички, сформовані в процесі вивчення фахових дисциплін у закладі вищої освіти, передбачає здатність до музично-педагогічної, творчої та інструментально-виконавської діяльності.

На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- компетенція – результат освітньої підготовки, що забезпечує здатність особистості до успішного виконання певних завдань засобами здобутих у процесі навчання знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, досвіду;

- компетентність – складна інтегрована характеристика особистості, яка передбачає ефективне використання відповідних компетенцій для успішної самореалізації в соціумі та, зокрема, у професійній діяльності;

- професійна компетентність учителя музичного мистецтва – інтегративне утворення, що поєднує особистісні якості, досвід, цінності, знання, уміння і навички, сформовані в процесі вивчення фахових дисциплін у закладі вищої освіти, й передбачає здатність до музично-педагогічної, творчої та інструментально-виконавської діяльності.

Перспективний напрям подальших наукових досліджень вбачаємо у теоретичному осмисленні та практичному втіленні ефективних технологій формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Компетентнісний підхід як освітня стратегія. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/8772/1/534%20%D0%91%D0%B5%D1%85.pdf> (дата звернення: 01.04.2018).
2. Бібік Н.М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. Вип. 1. С. 47–58.
3. Вступне слово до проекту TUNING – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес. URL: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_

Brochure_Ukrainian_version.pdf (дата звернення 26.03.2018).

4. Гаврілова Л.Г. Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 656 с.

5. Драч І.І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади : монографія. Київ : Дорадо-Друк, 2013. 456 с.

6. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учебное пособие. Москва : МПСИ, 2005. 216 с.

7. Зимняя И.А. Компетенция и компетентность в контексте компетентностного подхода в образовании. URL: http://www.rusreadorg.ru/ckeditor_assets/attachments/63/i_a_zymnaya_competency_and_competence.pdf (дата звернення: 28.03.2018).

8. Зязун І.А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2005. Вип. 25. С. 13–18.

9. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2004. 20 с.

10. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія / Н.М. Авшенюк та ін. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.

11. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка* / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97–108.

12. Мурована Н.М. Педагогічне керівництво розвитком професійної компетентності вчителів музики

у післядипломній освіті : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06. Київ, 2008. 20 с.

13. Новый тлумачний словник української мови : у 3 т. Т. 1. / уклад. : В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. Київ : АКОНІТ, 2006. 926 с.

14. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва, 1990. 916 с.

15. Пляченко Т. Формування фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з музично-інструментальних дисциплін. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*. 2015. Вип. 18 (23). С. 146–150.

16. Полубоярина І.І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2008. 21 с.

17. Професійна освіта: словник : навчальний посібник / уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

18. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.

19. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. *Высшее образование сегодня*. 2004. Вып 3. С. 20–26.

20. Хуторской А.В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций. *Интернет-журнал «Эйдос»*. 2005. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.html> (дата звернення 26.03.2018).

21. Цзян Хепін. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2012. 21 с.